

Essi Jouhki & Veera Moll

”Niukasti elävän perheen lapselle huvipuisto”

Leikkikentät lasten hyvinvoinnin rakentajina, noin 1950–1970

Vajaan kilometrin päässä kodistani oli leikkikenttä; kaksi keinua ja liukumäki. Keinujen runko oli ruostunut, ja kun keinui, ketju kitisi. [...] toisinaan kiipesin sinne liukumäkeen. Istuin siellä korkeuksissa ja katselin maisemaa. Paljon puita, metsää. Ja jossain vähän matkan päässä talon katto. Oli aivan hiljaista, tai ei aivan: linnut lauloivat. Siinä oli hyvä olla.¹

Leikki on lasten luontainen tapa toimia, kasvaa ja tutkia ympäröivää maailmaa. Se on vapaaehtoista, mielikuvituksellista toimintaa ilman selkeää päämäärää tai hyötyä – siis merkityksellistä itsensä vuoksi.² Syntyäkseen leikin on sanottu tarvitsevan aikaa, materiaalia ja tilaa.³ 1970-luvun Ouluun sijoittuvassa Elmerin muistossa läheinen leikkikenttä tarjosi sekä lapsille osoitettua, vaikkakin jo ruostunutta materiaalia että ylös korkeuksiin ja kauas kentän rajojen ulkopuolelle levittyvää tilaa. Kirjoituksessaan Elmeri käyttää leikkikenttää omin ehdoin. Aktiivoin leikkipaikan sijaan muistossa korostuu hiljaisuus ja ympäröivä metsä. Liukumäkeäkään hän ei muistele sen tuoman vauhdin, vaan päältä avautuvan maiseman vuoksi. Hän kuvaa leikkikenttää paratiisina.⁴ Leikkikentillä ja -puistoilla onkin jo yli sadan vuoden ajan pyritty tarjoamaan leikille suunniteltu ja muuta kaupunkiympäristöä turvallisempi tila.

Tässä artikkelissa tarkastelemme 1950–1970-lukujen kaupungistumista lasten näkökulmasta ja keskitymme leikkikenttiin muistettuna ja koettuna lapsuuden paikkana. Analysoimme leikkikentistä kerättyjä kirjallisia muistelmia ja tutkimme, millaisina niitä muistetaan ja mitä merkityksiä niille annetaan. Muistetun kokemusmaailman lisäksi tutkimme leikkikenttiä osana kaupunkiympäristön muutosta. Pohdimme, miten ne ovat tukeneet lasten fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin – eli sosiaalisen kestävyys- ja rakentumista. Monitulkinnallista sosiaalisen kestävyys käsitettä on hyödynnetty eri tieteenaloilla esimerkiksi osana rakennetun ympäristön kestävyys arviointia.⁶ Viime aikoina käsitteellä on pyritty ymmärtämään myös lasten hyvinvoinnin, sosiaalisen identiteetin ja yhteisön muodostumista.⁷ Täydennämme molempia näkökulmia ja näemme sosiaalisen kestävyys ylisukupolisena sekä ajallisena kehyksenä, jonka avulla on mahdollista ymmärtää menneisyyden lasten hyvinvoinnin muutoksia.

Analysimme alkaa sotien jälkeisestä jälleerakennuskaudesta ja päättyy 1970-luvun lopulle. Ajanjaksoa leimaa rakennettujen leikkiympäristöjen määrän kasvu sekä niiden lainsäädännöllinen vahvistuminen osana kaupunkirakentamista ja kuntien sosiaalipalveluita. Jo vuoden 1931 asemakaavalaissa ja 1959 rakennusasetuksessa

1. SKS KRA Leikin paikat 99, nimim. Elmeri (s. 1966), Oulu.

2. Johan Huizinga, *Homo Ludens. A Study of the Play-element in Culture*. Routledge 1949; Stuart Brown & Christopher Vaughan, *Play. How It Shapes the Brain, Opens the Imagination, and Invigorates the Soul*. Penguin Group 2009.

3. Marjatta Kalliala, *Paras leikkini. Muumiohipasta vakoojaoraviiniin*. Gaudeamus 2022, 249.

4. SKS KRA Leikin paikat 99.

5. Agenda2030. <https://um.fi/agenda-2030-kestavan-kehityksen-tavoitteet> (23.9.2022); Kuntaliitto, Sosiaalinen kestävyys. <https://www.kuntaliitto.fi/hyvinvointi-ja-sivistys/sosiaalinen-kestavyys> (23.9.2022).

6. Glen Bramley et al., Social Sustainability and Urban Form. Evidence from Five British Cities. *Environment and Planning A. Economy and Space* 41:9 (2009), 2125–2142, <https://doi.org/10.1068/a4184>; Marketta Kyttä et al., Urban Happiness. Context-Sensitive Study of the Social Sustainability of Urban Settings. *Environment and Planning B. Planning and Design* 43:1 (2016), 34–57, <https://doi.org/10.1177/0265813515600121>

7. Ks esim. teemanumero *Sustainability. Reimagining Early Childhood Education for Social Sustainability in a Future We Want* 13:7 (2021).

määrättiin, että kaupunkiympäristössä oli tarjottava leikki- ja urheilupaikkoja. Vuonna 1973 rakennuslakiin lisättiin maininta siitä, että myös rakennuskortteleihin oli varattava riittävästi alueita leikkipaikkoja varten. Samana vuonna tuli voimaan laki lasten päivähoidosta, mikä puolestaan mahdollisti ensimmäistä kertaa lasten tasavertaiset oikeudet kunnalliseen päivähoitoon sekä määritteli ulkona ja sisällä tapahtuvan leikinohjauksen osaksi päivähoitotoimintaa.⁸

Käytämme tässä artikkelissa aikalaikäsitettä *leikkikenttä*, jolla tarkoitamme kaupungin ylläpitämiä ja rakentamia leikkiympäristöjä. Ne olivat tyypillisesti muutamilla leikkivälineillä varustettuja hiekkakenttiä, joista osassa järjestettiin ohjattua leikkitoimintaa. Viimeistään 1980-luvulla alettiin puhua myös *leikkipuistoista*, joilla viitattiin monipuolisempiin leikkiympäristöihin sekä koko perhettä osallistavaan leikkitoimintaan.⁹ Käsiteparille ei kuitenkaan ole vakiintunutta määritelmää, ja terminologiassa on edelleen paikkakunta-kohtaista vaihtelua. Myös muistelutekstien kirjoittajat viittaavat vaihtelevasti sekä leikkikenttiin että -puistoihin, mutta selkeyden vuoksi käytämme muistojen ajankohdan käsitteitä.

Tarkastelemme leikkikenttien alueellisia eroja kahden maakuntakeskuksen, Jyväskylän ja Oulun, näkökulmista. Ensimmäiset leikkikentät rakennettiin jo vuosisadan alun Helsingissä, jossa kaupunkien päättäjät halusivat puuttua kaupungistumisen ongelmiin, kuten ahtaisiin asuinoloihin. Leikkikentillä haluttiin tarjota etenkin työläiskorttelien lapsille mahdollisuus raittiiseen ilmaan ja turvalliseen ulkoiluun. Samalla äideille

tarjoutui hengähdystauko lastenhoidosta. Vuodesta 1914 lähtien leikkikentillä alettiin järjestää ohjattua kesäleikkitoimintaa.¹⁰ Mallia saatiin Yhdysvalloista levinneestä leikkikenttäliikkeestä, jossa korostettiin leikkikenttiä sosiaalisen kontrollin välineenä.¹¹

Leikkikentät yleistyivät nopeasti koko maassa, ja ne vakiintuivat osaksi kaupunkisuunnittelua ja lastensuojelua. Niitä rakennettiin runsaasti etenkin sotien jälkeisinä vuosina, mutta kiihkeimmillään niiden perustaminen oli 1960–70-lukujen lähiörakentamisen aikana. Kaupunkisuunnittelun näkökulmasta pyrkimyksenä oli tarjota muuta kaupunkia turvallisempia ja monipuolisempia paikkoja leikille. Leikin varjolla tehtiin myös sosiaalityötä, ja leikkikenttäpalvelulla toivottiin tasatavan kotien eriarvoisia lähtökohtia. Ajan myötä leikkikentistä tuli keskeisin tapa sovittaa yhteen leikkivä lapsi ja autoistuvat modernit kaupungit.¹²

Leikkiympäristöistä käytiin myös kriittistä keskustelua sekä Suomessa että muualla. Esimerkiksi tunnettu kaupunkiteoreetikko ja arkkitehtuuri-kriitikko Jane Jacobs kritisoi klassikkoteoksessaan *The Death and Life of Great American Cities* (1961) leikkipuistojen siirtävän lapset pois elämästä kuhi-sevasta katutilasta ja aikuisten valvovien silmien alta puistoihin, jossa lapset olivat keskenään ja alttiina vaaroille.¹³ Suomalaisessa keskustelussa leikkiympäristöjä moitittiin esimerkiksi tylsiksi ja liian standardoiduiksi.¹⁴ Sittemmin esimerkiksi lapsuuden maantieteen ja lapsuuden sosiologian keskusteluissa on tarkasteltu kriittisesti modernille lapsuudelle leimallista tilallista erittelyä.¹⁵ Suomalaisiin leikkikenttiin eristämisen teema

8. Asemakaavalaki 46/1930 § 2. Helsingissä 20.12.1930; Rakennusasetus 266/1959 § 32. Helsingissä 26.6.1959; Asetus rakennusasetuksen muuttamisesta 791/1973 § 32. Helsingissä 31.10.1973; Laki lasten päivähoidosta 36/1973 § 1. Helsingissä 19.1.1973.

9. Veera Moll & Essi Jouhki, Rakennettujen leikkiympäristöjen kehitys 1970-luvun Helsingissä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 59:1 (2021), 11, <https://doi.org/10.33357/ys.99337>

10. Jere Jäppinen, Meillä' on laulu, meillä' on nuoruus, meillä' on aurinko. Helsingin leikkikenttien vaihteita. Teoksessa Liisa Helenius & Jussi Hynninen (toim.) *On meillä' nasta täti. leikkikenttien vanhoja laululeikkejä*. SKS 2011, 98; Essi Jouhki, Politics in Play. The Playground Movement as a Socio-Political Issue in Early Twentieth-Century Finland. *Paedagogica Historica* (2023), 6–7; 11–13, <https://doi.org/10.1080/00309230.2022.2155481>

11. Ann Marie F. Murnaghan, Play and Playgrounds in Children's Geographies. Teoksessa Tracey Skelton & Stuart Aitken (toim.) *Establishing Geographies of Children and Young People*. Springer 2018, 1–19.

12. Moll & Jouhki 2021; Jouhki 2023.

13. Ks. Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage 1961.

14. Moll & Jouhki 2021, 16.

15. Ks. esim. Kim Rasmussen, Places for Children. Children's Places. *Childhood* 11:2 (2004), 155–173, <https://doi.org/10.1177/0907568204043053>; Helga Zeiher, Children's Islands in Space and Time. The Impact of Spatial Differentiation on Children's Ways of Shaping Social Life. Teoksessa Manuela du Bois-Reymond, Heinz-Hermann Krüger & Heinz Sünker (toim.) *Childhood in Europe. Approaches. Trends. Findings*. Peter Lang 2001.

sopii vain osittain, sillä menneisyyden lasten on osoitettu liikkuneen ja leikkineen kaupungeissa varsin monipuolisesti.¹⁶

Leikin jäljillä – Aineistot ja menetelmät

Tutkimusprosessimme on esimerkki siitä, miten arkista ja marginaaleihin jäävää ympäristöä voidaan tutkia monilähteisesti. Tutkimme lasten kokemusmaailmaa ja suomalaisten leikkikenttien historiaa yhdistämällä muistitietoaineistoja, valokuvakokoelmia sekä kunnalliskertomuksia ja kunnallisia leikkikenttäselvityksiä vuosilta 1944–1974. Lisäksi suhteutamme aineistokokonaisuuttamme valtakunnalliseen asiantuntijakeskusteluun ja kehittyvään lainsäädäntöön. Analyysissämme olemme soveltaneet aineistojen kontekstoivaa lähilukua, jossa tunnistimme ja nostimme esiin aineistojen välisiä teemoja ja dialogeja.¹⁷ Lopullinen tulkintamme syntyi useiden lukukertojen, alustavien hypoteesien ja yhteisten keskustelujen tuloksena.

Analysoimamme muistitietoaineistot ovat osa Leikin paikat -muisteluseruuta, jonka toteutimme yhteistyössä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa vuodenvaihteessa 2021–2022. Saimme muistelutekstejä 138 kirjoittajalta, jotka ovat syntyneet vuosien 1930 ja 2001 välillä. Kirjoitukset sijoittuvat pääasiassa kaupunkimaisiin ympäristöihin eri puolille Suomea. Suurin osa muistelijoista kirjoittaa leikkikentistä lapsuutensa näkökulmasta ja kuvailee elävästi niiden ympäristöä, leikkivälineitä ja leikkien kulkua. He kertovat myös paikalla olleista aikuisista, kuten leikin-

ohjaajista ja puistotädeistä. Moni kirjoittaja käsittelee myös sitä, miten leikkikentät ovat olleet läsnä kaikissa elämänvaiheissa: ensin omassa lapsuudessa, sitten aikuisena omien lasten kanssa ja lopulta isovanhempana lastenlasten kautta. Tähän tutkimukseen valitsimme aikarajaukseemme sopivat, Jyväskylään (N=6) ja Ouluun (N=9) sijoittuvat kirjoitukset. Teimme kuitenkin jatkuvaa kontekstointia ja vertailua koko laajan keruuaineiston tasolla. Viittaamme kirjoittajiin joko heidän antamallaan nimimerkeillä tai keksimillämme pseudonyymeillä.

Kotimainen leikkikenttien historiaa käsittelevä tutkimus on toistaiseksi ollut vähäistä ja keskittynyt pääasiassa Helsinkiin.¹⁸ Esimerkiksi Jyväskylän ja Oulun paikallishistorioissa kentät ovat jääneet vain sivumaininnoiksi.¹⁹ Kansainvälisessä tutkimuksessa leikkikentistä on sen sijaan kirjoitettu laajasti jo vuosikymmeniä. Aiemman tutkimuksen muodostama historiakuva on kuitenkin ollut yksipuolinen ja keskittynyt aikuisiin ja heidän tavoitteisiinsa. Leikkikenttien lapset ovat jääneet lähinnä passiivisiksi toimijoiksi heille osoitetussa ympäristössä.²⁰ Asetelma on tuttu lapsuuden historiassa, jossa tulkinnat lapsuudesta jäävät herkästi aikuisten tuottamien lähteiden ja ”aikuisuuden” alle.²¹

Viime vuosina muistitieto on nähty hedelmällisenä työkaluna, kun on haluttu tarkastella menneisyyttä lasten silmin ja tavoittaa lapsuuden kokemuksia ja niille nykypäivässä annettuja merkityksiä.²² Lapsuusmuistoilla on kuitenkin erityispiirteitä, jotka liittyvät muistelevan aikuisen

16. Ks. Veera Moll & Laika Nevalainen, ”Silloin oli ihan normaalia, että lapset kulkivat itsekseen tarhaan ja sieltä kotiin”. Muistitietoaineistojen itsenäiset kaupunkilaislapset. *Elore* 25:2 (2018), 33–52, <https://doi.org/10.30666/elore.77213>
17. Janken Myrdal, Source Pluralism as a Method of Historical Research. Teoksessa Susanna Fellman & Marjatta Rahikainen (toim.) *Historical Knowledge. In Quest of Theory, Method and Evidence*. Cambridge Scholars 2012, 156–157; Jyrki Pöysä, *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. SKTS 2015; Barry Brummet, *Techniques of Close Reading*. Sage 2019.
18. Esim. *Leikin ympäristö. Lasten ulkoleikkimahdollisuudet Helsingissä*. Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto 1982; Jäppinen 2011, 97–107; Moll & Jouhki 2021; Jouhki 2023.
19. Esim. Jussi Jäppinen (toim.) *Pikkukaupungin pihoja ja puistoja. Kaupunkivihreän kehitysvaiheita Jyväskylässä*. Jyväskylän puutarhaseura & Jyväskylä-Seura 1996; Kaarina Niskala, Ilpo Okkonen & Lassi Kalleinen, *Puistojen Oulu*. Studio Ilpo Okkonen Oy 2008.
20. Ks. esim. Michael Hines, ‘They Do Not Know How to Play’. Reformers’ Expectations and Children’s Realities on the First Progressive Playgrounds of Chicago. *The Journal of the History of Childhood and Youth* 10:2 (2017), 206–227, <https://doi.org/10.1353/hcy.2017.0025>
21. Kaisa Vehkalahti & Essi Jouhki, Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia muistitietotutkimukseen. Teoksessa Ulla Savolainen & Riikka Taavetti (toim.) *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoria, käytännöt ja muutos*. SKS 2022, 370–371.
22. Ks. esim. Essi Jouhki, Lapsuuden rajoilla. Lapsuusmuistot omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa. Teoksessa Kaisa Vehkalahti et al. (toim.) *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen. Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. SKS 2022, 111–136; Antti Malinen & Tuomo Tamminen, *Leikitäänkö? Lasten kaverisuhteet 1900-luvun Suomessa*. Gaudeamus 2022; Kallinen 2022.

ja muistellun lapsuuden väliseen vuorovaikutukseen ja subjektiiviseen suhteeseen.²³ Loppujen lopuksi muistot ovat aina ajallisesti kerrostuneita ja rakentuvat muisteluhetken käsitysten ja arvojen näkökulmasta. Elettyä ja koettua elämää työstetään yhä uudelleen eri näkökulmista ja lähtökohdista, mikä tekee muistitiedosta sekä sen tulkinnasta erityisen kiinnostavaa. Lähestymekin muisteltua lapsuutta muistitiedon reuna-ehjoja ymmärtäen: muistot ovat tulkintoja kertojan koetusta todellisuudesta, jolloin huomio on itse muistamisen prosessissa ja muistoille annetuissa merkityksissä.²⁴

Muistitietoaineistot eivät kuitenkaan yksin anna riittävää kuvaa leikkikenttien ympäristöstä ja elämästä, joten etsimme valokuvista viitteitä arkisista asioista, joista on jäänyt vähän kirjallisia lähteitä tai joita muistitieto ei kykene visualisoimaan. Kävimme läpi kirjoittajien lähettämät kotialbumikuvat sekä Keski-Suomen ja Pohjois-Pohjanmaan museoiden kokoelmien leikkikenttäkuvat. Valitsimme lähempään tarkasteluun 38 kuvaa, joissa kenttien ympäristö välittyi monipuolisesti ja joissa kuvataan lasten leikkiä tai muuta toimintaa. Kirjasimme ylös havaintomme kuvien sisällöistä ja etsimme niiden välistä eroja ja yhtäläisyyksiä.

Tulkitsimme valokuvia aika-, paikka- ja kulttuurisidonnaisina esityksinä, jotka ovat muistitiedon tavoin syntyneet aina tiettyssä historiallisessa tilanteessa sekä otettu ja rajattu tiettyä tarkoitusta varten.²⁵ Esimerkiksi suurin osa museokuvista on paikallisten ammattikuvaajien ottamia, ja niissä

on pyritty taltioimaan nopeasti muuttuvaa kaupunkia. Sen sijaan kotialbumikuvat on otettu yksityisiin tarkoituksiin. Eri näkökulmista ja tarkoituksista huolimatta kuvat havainnollistavat elävästi leikkikenttien fyysisistä ympäristöä ja paljastavat välähdyksiä lasten ja aikuisten toiminnasta.

Aineistojen analyysissä sovelsimme uusmaterialistista luentaa, jossa tulkitaan tiloihin, paikkoihin ja materiaaleihin liittyviä kokemuksia ja merkityksenantoja.²⁶ 1990-luvulla yleistynyt uusmaterialismi on monitieteinen filosofis-teoreettinen suuntaus, joka pyrkii korostamaan ihmisen ja materiaalisen todellisuuden vuorovaikutusta.²⁷ Yksi suuntauksen keskeisistä käsitteistä on tarjouma (*affordance*), jolla viitataan ihmisten erilaisiin tapoihin havaita ja kokea ympäristönsä tarjoamia mahdollisuuksia.²⁸ Uusmaterialistinen näkökulma on osoittautunut sopivaksi myös menneisyyden lapsuuden tulkintaan ja teorisointiin.²⁹ Analyysissä pyrimme tunnistamaan sekä kirjallisia että visuaalisia kuvauksia kaupunkilaislasten toiminnasta ympäristössään ja tätä kautta hahmottamaan menneisyyden kaupunkien tarjoumia lapsille. Tarkastelimme esimerkiksi kohtia, joissa muistelijat kuvaavat vuorovaikutustaan leikkiympäristöjen kanssa tai tapauksia, joissa muistetut ja valokuvien esittämät ympäristöt kohtaavat tai erkanevat.

Rakennetun ympäristön historian selvittämiseksi kävimme systemaattisesti läpi Jyväskylän ja Oulun kunnalliskertomukset ja etsimme niistä maininnat leikkikentistä. Niiden perustaminen,

23. Iveta Silova, Nelli Piattoeva & Zsuzsa Millei (toim.) *Childhood and Schooling in (Post)Socialist Societies*. Palgrave Macmillan 2018, 6–8; Jouhki 2022, 118–119, 131.

24. Lynn Abrams, *Oral History Theory*. Routledge 2010, 78–79; Vehkalahti & Jouhki 2022, 377, 380.

25. Ks. Anne Ollila, Valokuvat historiatietoisuuden rakentajana: Turku C.J. Schoultzin kaupunkikuvissa. *Kasvatus & Aika* 5:3 (2011), 81–93, <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68420> (23.10.2023); Tanja Vahtikari, Tiina Männistö-Funk & Silja Laine, Valokuvan käytön ja tulkinnan menetelmät historiantutkimuksessa. Teoksessa Mirka Danielsbacka, Matti O. Hannikainen & Tuomas Tepora (toim.) *Avaimia Menneisyyteen. Opa historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus 2022, 229–249.

26. Ulla Savolainen, Karina Lukin & Anne Heimo, Omaehtoisen muistamisen materiaalisuus ja monimediaisuus: Muistitietotutkimus ja uusmaterialismi. *Elore* 27:1 (2020), 60–84, <https://doi.org/10.30666/elore.89039>; Taina Sillanpää, *Tila, lapsi ja toimijuus. Lastentarha- ja päiväkotiarjen murrokset ja jatkuvuudet muistitietoaineistoissa*. Helsingin yliopisto 2021, <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7451-2>; Antti Malinen, Maalaiskylä oppimisen ympäristönä ja kohteena. Uusmaterialismi näkökulmana lasten oppimisen elettyyn historiaan. Teoksessa Kaisa Vehkalahti et al. (toim.) *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen. Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. SKS 2022, 191–218.

27. Webb Keane, *Ethical Life. Its Natural and Social Histories*. Princeton University Press 2015, 27–30, <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691167732.001.0001>; Savolainen, Lukin & Heimo 2020, 3.

28. Marketta Kyttä, *Children in outdoor contexts. Affordances and independent mobility in the assessment of environmental child friendliness*. Teknillinen korkeakoulu 2003.

29. Ks. esim. Moll & Nevalainen 2018; Antti Malinen, Kaverit, koirat ja joenmutkat. Lasten emotionaaliset turvapaikat 1940–50-lukujen Suomessa. *Journal of Early Childhood Education Research* 8:2 (2019), 332–361; Malinen 2022.

ylläpitäminen sekä ohjatun toiminnan järjestäminen toteutettiin vaihdellen rakennus-, puisto- ja sosiaalilautakuntien yhteistyönä. Kaupunkien välillä on eroja siinä, miten tarkasti kenttien tietoja kirjattiin: Jyväskylässä tiedot ovat suurpiirteisiä, Oulussa taas huomattavasti yksityiskohtaisempia. Virkamieskertomusten rinnalla kävimme läpi molempien kaupunkien vuonna 1973 toteutamat ja moniammatillisten asiantuntijalautakuntien laatimat leikkikenttäraportit. Niiden tarkoituksena oli selvittää leikkikenttäverkoston silloinen kunto ja laatia toimenpidesuosituksia niiden kehittämiseksi.³⁰

Koostimme aineistojen pohjalta taulukon Jyväskylän ja Oulun leikkikentistä, ja siirsimme sijaintitiedot karttapohjaan.³¹ Sijaintitiedot määriteltiin vertailemalla kunnalliskertomuksissa ilmoitettuja kadun- tai puistonimiä historiallisiin asemakaava- ja osoitekarttoihin sekä nykypäivän karttapohjiin. Näin pystyimme hahmotamaan, miten verkostot kasvoivat kaupunkien mukana ja millaisen painoarvon ne saivat kaupunkirakentamisessa. Karttatiedot esimerkiksi

■ Kuva 1. Oulun Pokkitörmällä sijainnut Madetojanpuiston leikkikenttä, 1950–1960-luku. Leikkikenttä purettiin 1980-luvulla, ja nykyään paikalla on yleinen puisto. Lähde: Uno Laukan kokoelma, Pohjois-Pohjanmaan Museo.

osoittavat, että moni nykypäivän leikkipuistoista sijaitsee edelleen alkuperäisellä paikallaan.

Leikkikentät muistettuna ja kuvattuna lapsuuden paikkana

Lapsena leikittiin siskon kanssa Oulussa Pokkitörmän leikkipuistossa viisikymmentä ja kuusikymmentä luvuilla. [Sisko] muistelee, että puistovahti kielsi menemästä nurmikolle. [Sisko] lennätti leijaa siellä. Puuhunkaan ei saanut mennä.³²

Oululainen Ritva kuvaa lyhyessä tekstissään lapsuudenkotinsa viereistä leikkikenttää siskosten leikkipaikkana, mutta muistelua värittävät sis-

30. *Raportti lasten leikkipaikkojen aluevarauksista, rakentamisesta, varustamisesta ja valvonnan sekä hallinnon järjestämisestä*. Moniste. Jyväskylän kaupunki 1973; *Järjestettyjen ulkoleikkipaikkojen kehittämissuunnitelma*. Oulun kaupunki 1973.

31. Oulun leikkikentät v. 1972: <https://kartta.ouka.fi/IMS/?mid=d8b3e>; Jyväskylän leikkikentät v. 1972: <https://kartta.jkl.fi/IMS/?mid=04192>.

32. SKS KRA Leikin paikat 61, Ritva (s. 1952), Oulu.

kon mieleen jääneet kiellot: nurmikolle ei saanut astua eikä puuhun kiivetä. Tarina ei kerro, kuinka paljon siskokset säännöistä välittivät. Monissa muistoissa kieltojen ja puistovahdin uhmaaminen oli arkipäiväistä ja oikeastaan osa leikkiä.³³ Aikuisten asettamat rajat lasten leikille ja liikkumiselle, samoin kuin niiden uhmaaminen, ovat toistuva teema sekä keruuaineistossamme että aiemmissa lapsuuskokemuksia käsittelevissä tutkimuksissa.³⁴ Toisaalta lapset kokevat kiellot ja säännöt kukin omalla tavallaan, eivätkä kaikki riko niitä. Lapset myös kokevat ympäristön tarjoamat toimintamahdollisuudet aina yksilöllisesti.³⁵ Ritvan muistossa sisarusten kiinnostus kohdistui kielletyille nurmikolle ja puuhun, mutta ei esimerkiksi puiden taakse kätkeytyvään syvään Plaanaojaan (ks. Kuva 1).

Ritvan muisteluteksti korostaa luontoleikkien merkityksellisyyttä, mutta hänen lähettämistensä valokuvista välittyy toisenlainen asetelma. Kahdessa ensimmäisessä hän istuu hymyillen metallisen leikkikaaren päällä, äidin seisossa vieressä, ja puurakenteisessa keinussa metallisista ketjuista kiinni pitäen. Kolmannessa kuvassa näkyy myös puiston ympäristöä: penkkejä ja ympäröiviä istutuksia, kiipeilykaari ja lapsia leikkimässä hiekkalaatikolla. Sama leikkikenttämiljöö on talentunut Uuno Laukan valokuvaan (ks. Kuva 1), ja se on tyypillinen sotien jälkeiselle ajalle. Suunnitteluihanteiden mukaisesti urheilu- ja leikkialueiden tuli sijaita puistoissa, jotka takaisivat niiden viihtyisyyden, ilman puhtauden ja raikkauden.³⁶ Myös monipuoliset kiinteät leikkivälineet olivat jo osa leikkimiljöötä. Jako rakennettuun ja rakentamattomaan leikkiympäristöön saattoi lapsen näkökulmasta olla keinotekoinen, ja muistoissa puistot, metsät ja kalliot limittyvät luontevasti yhteen hiekkalaatikoiden ja keinujen kanssa.³⁷

Kenties siksi Ritvakaan ei nähnyt tarpeelliseksi mainita leikkivälineitä.

Monet muut vastaajat sen sijaan kirjoittavat yksityiskohtaisesti juuri leikkivälineistä ja kenttien fyysisestä ympäristöstä. Kirjoittajien muistoissa leikkivälineisiin ja lasten välisiin toimintatapoihin sisältyi tiettyjä sääntöjä. He jakavat kollektiivisen oletuksen siitä, että leikkikentällä kuului nauttia leikkivälineiden pyöryksestä ja niiden tuottamasta jännityksestä. Kaikille tämä ei kuitenkaan ollut mieluisaa, ja esimerkiksi oululainen Vekku kertoo keksineensä vaihtoehdoisen tavan olla mukana yhteisissä huimausleikeissä:

Karuselli oli muuten mukava, mutta minulla tuli kovassa pyöryksessä aina huono olo. Pyrin olemaan kyydissä vain alkuvaiheissa ja leiskautin usein kyydistä dramaattisesti heittäytymällä. Se näytti muiden kavereiden silmissä hyväksyttävältä enkä kehdannut sanoa tulevani pyöryksessä huonovointiseksi.³⁸

Leikin tuoma jännityksen ja jopa pelon tunne ovat omiaan luomaan mieleenpainuvia muistikuvia, joita muistitietotutkimuksessa kutsutaan välähdyksenomaisiksi tai eloisiksi muistoiksi.³⁹ Tällaisia ovat esimerkiksi muistot eväspapereiden rapinasta tai keinumisen aiheuttamasta pahasta olost.⁴⁰ Aistivoimaiset, eloisat muistot ovat ominaisia juuri lapsuusmuistoille, sillä lapsille maailma avautuu ja hahmottuu pitkälti aistien kautta.⁴¹

Yksi lapsuusmuistojen keskeisin haaste liittyy muistetun lapsen ja muistelevan aikuisen luotettavaan erottamiseen toisistaan. Myös käyttämiämme valokuvia leimaa aikuisnäkökulma: kuvissa lapset ovat keskittyneen näköisinä erilaisten leikkivälineiden kimpussa, tekemässä

33. Esim. SKS KRA Leikin paikat 13, nimim. Tuula1970 (s. 1970), Oulu.

34. Simo Laakkonen, Asphalt Kids and the Matrix City. Reminiscences of Children's Urban Environmental History', *Urban History* 38:2 (2011), 301–323, <http://dx.doi.org/10.1017/S0963926811000423>; Moll & Nevalainen 2018; Malinen & Tamminen 2022; Kalliala 2022.

35. Kyttä 2003; Malinen 2022, 196.

36. Otto-Ivori Meurman, *Asemakaavaoppi*. Otava 1947, 352.

37. Vrt. Kirsi Saarikangas, Veera Moll & Matti O. Hannikainen, Lived, Material and Planned Welfare. Mass-Produced Suburbanity in 1960s and 1970s Metropolitan Finland. Teoksessa Pertti Haapala, Minna Harjula & Heikki Kokko (toim.) *Experiencing Society and the Lived Welfare State*. Palgrave 2023, 201–232, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-21663-3_10 (23.10.2023).

38. SKS KRA Leikin paikat 21, nimim. Vekku (s. 1953), Oulu.

39. Vehkalahti & Jouhki 2022, 379.

40. Esim. SKS KRA Leikin paikat 127, Aili (s. 1950-luvulla), Oulu; SKS KRA Leikin paikat 116, nimim. Minni (s. 1951), Oulu.

41. Jouhki 2022, 117.

juuri sitä, mitä aikuisten mielestä leikkikentällä kuuluu tehdä. Aikuiset puolestaan avustavat leikeissä, mutta useimmin he istuvat sivummalla keskustelemassa keskenään tai työntämässä lastenvaunuja. Lasten mielikuvitusmaailma ja ympäristön tarjoumat välittyvät valokuvista, kun niitä tarkastellaan rinnakkain muistitietoa-aineistojen ja leikkikuvausten kanssa. Yhdessä ne syventävät kuvaa leikkikenttien elämästä sekä laajemmin rakennetusta ja rakentamattomasta ympäristöstä. Samalla ne avaavat tulkintoja lapsuudelle annetuista merkityksistä.

Leikkikenttätoimintaa ja sosiaalista hyvinvointia

Jyväskylässä kunnallista keskekoulua vastaapäätä olevassa leikkipuistossa vietin päivisin muutaman tunnin. Mummo vei ja siskot koulusta tullessaan hakivat. Olin noin kolmevuotias. Puistossa oli paljon lapsia ja puistotäti. [...] Mukavat muistot ja helpotti paljon työssäkävyn yh-äidin (ja mummon) arkea!⁴²

Jyväskyläläisen Päivin muisto on lyhyt kirjoitus, mahdollisesti samalla istumalla kirjoitettu ja lähetetty. Kirjoittaja kuvaa siinä leikkikentille antamia merkityksiä. Edelliset aineistoesimerkit käsittelevät leikkikenttiä aktiivisen toiminnan kautta, mutta Päivi on rakentanut muistonsa toisin ja kirjoittaa leikkikentän tärkeydestä koko perheen näkökulmasta. Teksti on sekoitus erilaisia muistamisen kerrostumia⁴³: kolmevuotiaan lapsen muistiin ovat jääneet konkreettiset aistokokemukset, kuten eväslievät ja keinusta saatu vekki, mutta pieni lapsi tuskin vielä ymmärsi äidin ja isoäidin arjen raskautta. Ajatus leikkikentän tarjoamasta sosiaalisesta avusta on todennäköisesti kirkastunut myöhemmän elämän kuluessa. Saman oivalluksen ovat tehneet myös muut kirjoittajat, kenties tultuaan itse vanhemmiksi

ja palattuaan leikkipuistoihin omien lastensa kanssa.

Ohjatut kesäleikkikentät olivat kaupunkien sosiaalitoimen tai lastensuojelulautakunnan järjestämää maksutonta, nykypäivän avoimeen varhaiskasvatukseen verrattavaa toimintaa. Huoltaja saattoi jättää lapsensa leikkikentille muutamaksi tunniksi päivässä leikinhajaajien tai puistotätien valvottaviksi.⁴⁴ Näin toimittiin myös Päivin perheessä, jossa mummo vastasi lastenhoidosta yksinhuoltajaäidin käydessä töissä. Jyväskylässä ohjattua toimintaa järjestettiin ensimmäisen kerran jo 1929–1933. Toiminta käynnistyi uudelleen viimeisenä sotakesänä 1944, Oulussa vuotta myöhemmin. Tästä eteenpäin molemmissa kaupungeissa käytännössä yli puolet leikkikentistä oli ohjattuja (Ks. taulukko 1). Ympärikuuntainen toiminta alkoi molemmissa kaupungeissa vasta 1970-luvun alussa.

Suomalaisten leikkikenttien historia liittyy yhtäältä kaupunkisuunnittelun ihanteiden muutokseen ja toisaalta laajempaan sosiopoliittiseen keskusteluun lasten hyvinvoinnista ja siitä, missä pienten lasten olisi ihanteellisinta päivisin olla – kotona vai kasvatuksellisissa instituutioissa. Leikkikenttätoiminnan taustalla olivat naisten yleistyvän ansiotyön ja puutteellisten päivähoitojärjestelyjen yhteensovittamisen ongelmat. Sukulaisten ja tuttavien varaan rakentunut päivähoiton perinne alkoi murentua vasta päivähoitolain myötä, kun erilaiset kodin ulkopuoliset vaihtoehdot alkoivat yleistyä.⁴⁵ Samaan aikaan leikkikenttätoiminta alettiin nähdä koko perheen palveluna, ja siitä tuli yksi keskeinen tapa yhdistää lasten itsenäisyyden ihanne ja toisaalta huolenpitoa tarvitsevan lapsen tarpeet.⁴⁶

Koko keruuaineiston tasolla ohjattua toimintaa muistellaan pääsääntöisesti mukavana ja mielekkäänä. Oululainen Aili muistelee läheistä Hollihaanpuiston leikkikenttää, jossa hän vietti lapsuutensa kesiä 1960-luvulla ja toimi vielä myöhemmin itse puistotätinä. Hänen perheensä

42. SKS KRA Leikin paikat 27, nimim. Päivi (s. 1950), Jyväskylä.

43. Abrams 2010, 78–79; Emily Keightley, Remembering Research. Memory and Methodology in the Social Sciences. *International Journal of Social Research Methodology* 13:1 (2010), 55–56, <https://doi.org/10.1080/13645570802605440>

44. Ks. Moll & Jouhki 2021. Helsingissä leikinhajaaja oli vakiintunut termi kaupungin työntekijälle, ja puistotäti viittasi yksityiseen valvojaan. Jyväskylässä ja Oulussa ”puistotäti” oli yleisnimitys kaikille leikkikentillä työskenteleville valvojille.

45. Riitta Jallinoja, *Tutkimus lasten päivähoiton kehityspiirteistä Suomessa*. Helsingin yliopiston sosiologian laitos 1976; Maija Meretmiemi, *Hyvä koti ja henkinen äitiys lastentarhatyön esikuvina. Aate- ja käsittehistoriallinen tutkielma Suomen varhaiskasvatuksen taustasta*. Helsingin yliopisto 2015, 13.

46. Moll & Jouhki 2021, 26–27.

asui leikkikentän vieressä ”kamarin ja keittiön” asunnossa. Valtaosa kentän kävijöistä oli saman työläiskerrostalon lapsia.⁴⁷ Kiivaasta rakentamisesta huolimatta monilapsiset perheet asuivat vielä ahtaasti, ja tilanpuutteessa lasten oli usein pakko hakeutua ulos leikkimään. Sotien jälkeistä lapsuutta määrittikin liikkumisen vapaus, jota muistitiedossa käsitellään usein nostalgisesti.⁴⁸ 1950–60-luvuilla rakentunut Hollihaka ja läheinen Heinäpää tarjosivat runsaasti tilaa vapaalle kuljeskelulle sekä leikille, mutta Ailille ja naapuruston lapsille leikkikenttä ja puistotäti olivat niin mieluisia, että kentällä käytiin lähes päivittäin.⁴⁹

Niin ikään oululaiselle Elmerille lapsuuden leikkikenttä oli turvallinen ja henkistä hyvinvointia edistävä paikka, mutta ei niinkään aikuisten, vaan kentän tunnelman takia. Yksinhuoltajaperheessä kasvanut Elmeri ei tunnusta kaivanneensa jännittäviä leikkejä tai muiden lasten tai aikuisten seuraa. Leikkikenttä sellaisenaan riitti omaksi paikaksi, jossa liukumäen huipulla istuessa ja maisemaa katsellessa sai olla oma itsensä. Vielä kirjoituksensa lopussa hän palaa samaan tunnelmaan: ”Vaattimaton paikka, mutta seikkailu. Niu-kasti elävän perheen lapselle huvipuisto. Mielikuvitus ei maksanut mitään.”⁵⁰ Vastaavia luontoon liitettyjä tyytyväisyyden ja turvallisuuden kokemuksia löytyy muistakin lapsuuden ympäristöjä käsittelevistä tutkimuksista.⁵¹

Kaikille kirjoittajille leikkikenttä ei kuitenkaan ollut mieluisa paikka tai puistotäti turvallinen ja huolehtiva aikuinen. Oululaiselle Minnille on jäänyt päällimmäisenä mieleen 1950-luvun Tuiran Kisakentältä liian kovia keinuvahteja antanut nuori puistotäti: ”Minua todella pelotti ja vuosikymmenten jälkeen minulla on tunne, että hän

olisi nauttinut kun näki minun pelkäävän.”⁵² Vielä 1950- ja 1960-luvuilla oli tavallista, että ohjaajiksi palkattiin lukiolaistytöitä, joiden aiemmat kokemukset lastenhoidosta saattoivat rajoittua omien sisarusten kaitsemiseen.⁵³ Aineisto-otannassamme Minnin kirjoitus jää ainoaksi negatiiviseksi muistoksi, mutta koko keruuaineiston tasolla nousee esiin myös kiusaamistapauksia ja leikkikenttiin liitettyä epämukavuutta tai pelkoja. Leikkikenttiä muistellaan silti pääasiassa hyvällä ja korostetaan niiden positiivisia vaikutuksia. Tämä on toisaalta odotettavissa, sillä tyyppillisesti muistitietokeruisiin osallistuvat kirjoittajat noudattavat vakiintuneita kirjoittamisen konventioita, jotka määrittävät, miten pyydetystä aiheesta kuuluisi kertoa. Tätä konventiota haastavat vastakertomukset ovat usein vähemmistössä, niin myös tässä keruussa.⁵⁴

Muistitietoaineistoissa leikkikentistä piirtyy kuva monipuolisesta ja sosiaalista hyvinvointia edistävänä paikkana. Avoin leikkikenttöiminta tarjosi huoltajille tärkeää arkista lastenhoitoapua, lapsille taas mielekästä ja mieluisaa tekemistä turvallisten aikuisten seurassa. Henkilökohtaisella tasolla leikkikentät ovat kuitenkin paljon monitahoisempia: yhdelle ne olivat mieluisa kesäajan aktiviteetti, toiselle turvasatama, jonne paeta omaan rauhaan ja kolmannelle pakollinen hoitopaikka.

Leikin paikat rakennetussa ympäristössä

Sekä Oulussa että Jyväskylässä ensimmäiset leikkikentät oli perustettu jo 1920-luvulla, ja uusia kenttiä alettiin rakentaa uuden asemakaavalain mukaisesti.⁵⁵ Vuonna 1933 Jyväskylässä uudis-

47. SKS KRA Leikin paikat 127.

48. Moll & Nevalainen 2018; Malinen & Tamminen 2022, 192–193.

49. SKS KRA Leikin paikat 127.

50. SKS KRA Leikin paikat 99.

51. Malinen 2019; Essi Jouhki & Kaisa Vehkalahti, *Reconstructed Landscapes of Northern Youth. Reading the Autobiographies of Finnish Youth, 1945–1960*. Teoksessa Marja Tuominen, Timothy G. Ashplant & Tiina Harjumaa (toim.) *Reconstructing Minds and Landscapes. Silent Post-War Memory in the Margins of History*. Routledge 2020, 131–149, <https://doi.org/10.4324/9781003032472-9>

52. SKS KRA Leikin paikat 116.

53. Esim. ”Leikkikenttien kaitsijoiksi hakijat v. 1968”. Leikkikentät tilastotietoja 1961–1976. Sosiaali- ja terveystieteiden arkisto. Jyväskylän kaupungin arkisto.

54. Vehkalahti & Jouhki 2022, 383.

55. Asemakaavalaki 46/1930. Oulussa Åströmin puisto 1926 ja Paloaseman puisto (nyk. Vaaran puisto) 1927. Jyväskylässä Kirkkotori 1903 ja Lounaispuisto 1927. (*Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1926*. Oulun kaupunki 1929; Jussi Jäppinen, Kirkkokuiston vaiheet. Teoksessa Jussi Jäppinen (toim.) *Pikkukaupungin pihoja ja puistoja. Kaupunkivihreän kehitysvaiheita Jyväskylässä*. Jyväskylän puutarhaseura & Jyväskylä-Seura 1996, 64–65; Erkki Fredrikson, Esplanadista Lounaispuistoksi. Teoksessa Jussi Jäppinen (toim.) *Pikkukaupungin pihoja ja puistoja. Kaupunkivihreän kehitysvaiheita Jyväskylässä*. Jyväskylän puutarhaseura & Jyväskylä-Seura 1996, 32–33.)

Taulukko 1.

Jyväskylän ja Oulun kaupungin leikkikenttien lukumäärä, kokonaisväestö ja suhdeluku tuhatta asukasta kohden vuosina 1940–1970.

Vuosi	Jyväskylä				Oulu			
	Leikki-kenttiä	Joista ohjattuja	Väestö	Leikkikenttiä tuhatta asukasta kohden	Leikki-kenttiä	Joista ohjattuja	Väestö	Leikkikenttiä tuhatta asukasta kohden
1940	4	0	10 943	0,37	6	0	28 029	0,21
1945	8	6	22 645	0,35	7	3	35 193	0,20
1950	11	9	30 661	0,42	13	11	37 910	0,34
1955	12	9	33 825	0,35	28	19	46 730	0,60
1960	19	9	39 636	0,48	43	24	58 197	0,74
1965	21	10	52 911	0,40	48	26	79 168	0,61
1970	25	11	57 025	0,44	63	31	84 964	0,74
1973	28	15	58 924	0,48	59	31	91 704	0,64

Lähteet: Jyväskylän ja Oulun kunnalliskertomukset vuosilta 1940–1970; 13. Kaupunkien ja kauppalain väkiluku. *Suomen Tilastollinen Vuosikirja*, vuosikerrat 1940–1973. Tilastokeskus.

tettiin ydinkeskustan kaksi jo olemassa olevaa leikkikenttää ja perustettiin uusi Puistotorin kenttä kaupungin pohjoispuolelle. Ennen sotia ehdittiin perustaa vielä neljäs kenttä omakotitalovaltaiseen Mäki-Mattiin.⁵⁶ Myös Oulussa ydinkeskustaan perustettiin kaksi uutta leikkikenttää. Työläiskaupunginosat, kuten nopeasti kasvanut Tuira saivat asukkaiden aktiivisista pyynnöistä huolimatta odottaa vuoroaan pitkälle sotien jälkeisiin vuosiin.⁵⁷

Sotien jälkeen suomalaisten kaupunkien väestömäärä lähti nopeaan kasvuun: ensin oli asutettava siirtoevakot ja rintamamiehet, sitten työpaikkojen houkuttelemat maaltamuuttajat. Samaan aikaan sotien jälkeen syntyneet suuret ikäluokat kasvoivat leikki-ikään, ja yhä useampi heistä eli lapsuuttaan kaupunkimaisessa ympäristössä. Turvallisista leikkiympäristöistä tuli välttämättömyys, joiden merkitystä korostettiin lastensuojelun ja kaupunkisuunnittelun ammattilaisten keskuudessa.⁵⁸

Pahoin pommitetussa Oulussa jälleenrakennus alkoi Otto-Ivar Meurmanin ja Arne Ervin vuosina 1947–1950 laatimien asema- ja yleiskaavojen pohjalta.⁵⁹ Meurman julkaisi samoihin aikoihin vaikutusvaltaisen *Asemakaavaoppi*-kirjan (1947), jossa hän korosti puistoalueita kaupunkilaisten virkistyksen, fyysisen aktiivisuuden ja terveyden edistäjinä.⁶⁰ Meurmanin opit näkyivät Oulun uudessa asemakaavassa, joissa lähipalvelut, puistot ja virkistysalueet olivat keskeisessä roolissa. Esimerkiksi pien- ja kerrostalojen rytmittämiin lähiöihin rakennettiin urheilu- ja leikkikentät heti alusta lähtien.⁶¹

Jyväskylässä pommitusten tuhot eivät olleet yhtä laajoja, mutta väestönkasvu ja rakennustarve olivat yhtä lailla akuutteja ongelmia. Samalla kaupungin päättäjät tunnistivat leikki- ja urheilupaikkojen tarpeellisuuden. Vuonna 1948 asetettu rakennus- ja urheilulautakuntien yhteistoimikunta piti uusien asuinalueiden leikkikenttien rakentamista kiireellisenä.⁶² Molempien

56. *Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1938*. Jyväskylän kaupunki 1941.

57. Eskon puumerkki -palsta, *Kaleva* 9.5.1935; Päivän pistelmiä, *Kaleva* 12.12.1935; Ilmoituksia, *Kaleva* 17.6.1945.

58. Moll & Jouhki 2021, 17–19.

59. Turo Manninen, *Oulun kaupungin historia VI*. Oulun kaupunki 1995, 39–42, 60–61.

60. Meurman 1947.

61. Meurman 1947; Manninen 1995, 39–42, 60–61.

62. Rakennuslautakunnan kirje kaupunginhallitukselle 23.11.1948. *Kertomus Jyväskylän kaupungin kunnallishallinnosta v. 1948 I*. Jyväskylän kaupunki 1949, 452–453.

kaupunkien leikkikenttäverkostot rakentuivat samaan tahtiin 1950-luvun lopulle saakka, minkä jälkeen kaupunkien välillä alkoi näkyä selviä eroja (ks. Taulukko 1). Kummassakin kaupungissa verkostot laajenivat ensisijaisesti uusille asuin-alueille, mutta Oulussa kenttien absoluuttinen ja suhteellinen määrä asukaslukuun nähden pysyi korkeampana koko tarkastelujakson loppuun saakka. Tämä selittyy pitkälti jälleenrakennuksen kiireellisyydellä sekä nopeammalla väestönkasvulla. Jyväskylässä, jossa asukasmäärä kasvoi hitaammin, uusia alueita kaavoitettiin ja rakennettiin selvästi maltillisemmin.⁶³

Alueelliset erot näkyvät myös leikkiympäristöissä, mikä konkretisoituu, kun tarkastellaan rinnakkain saman aikakauden valokuvia. Uuno Laukan kuvassa (Kuva 2) on tyypillinen 1950–1960-lukujen oululainen leikkikenttämiljöö. Huomio kiinnittyy runsaasiin leikkivälineisiin: etualan metalliseen kiipeilykaareen ja karuselliin, taustan erilaisiin keinuihin sekä takavasemalla sijaitsevaan kentän kahluualtaaseen. Leikkikenttää ympäröi vehreä puusto, ja taustalla näkyy Karjasillan uusia omakotitaloja. Ensio Pullin 1950-luvun lopulle ajoittuvassa kuvassa (Kuva 3) Jyväskylän Tellervonkadun leikkikenttä näyttää huomattavasti pelkistetyimmältä: tasaisella hiekkakentällä seisovat vain puiset keinut ja hiekkalaatikko. Kuvassa taustalla näkyy muutama korkea puu ja omakotitaloja, mutta kuvan ulkopuolelle rajautuu vastarakennettu, vielä melko paljas kerrostaloalue.

■ Kuva 2. Uumajanpuisto Oulun Karjasillalla n. 1950–1960-luvulla. Lähde: Uuno Laukan kokoelma, Pohjois-Pohjanmaan museo.

Leikkiympäristöjen erot näkyvät myös kunnalliskertomuksissa. Oulun leikkikenttien perusvälineiksi mainitaan vaijeriliuku, rauta- ja lankukiiikut sekä hiekkalaatikko, mutta suurimmilla kentillä leikkivälineiden kirjo saattoi olla hyvinkin laaja (ks. Kuva 1 ja 2). Erilaisiin leikkivälineisiin myös investoitiin vuosittain.⁶⁴ Jyväskylässä hankintoja ei dokumentoitu yhtä yksityiskohtaisesti, mutta vähäiset maininnat⁶⁵ ja valokuvista välit-

63. Jyväskylässä Halssilaan, Kypärämäkeen, Keljoon ja Lahjaharjuun; Oulussa ensin Tuiraan ja Karjasillalle, sitten Välväniölle, Hinttaan, Iskoon, Toppilaan ja Nokela-Höyhtyä-Lintula-alueelle. Ks. kartat Oulun leikkikentät v. 1972 ja Jyväskylän leikkikentät v. 1972.

64. Rakennustoimisto. *Oulun kaupungin kunnalliskertomukset 1957–1965*.

65. Esim. 1956 hankittiin kaksi potkukarusellia. Puistot ja istutukset. *Jyväskylän kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1956*. Jyväskylän kaupunki 1957.

tyvät leikkimiljööt (ks. Kuva 3) kertovat yksinkertaisemmasta varustelutasosta. Runsaampi leikkivälineiden kirjo alkoi näkyä vasta 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun raporteissa.⁶⁶ Sekä leikki- että urheilukentät olivat rakennus- ja puisto-osastojen vastuulla, ja niiden ylläpitoon ja hankintoihin vaikuttivat pitkälti osastojen käytävissä olevat määrärahat ja muut meneillään olevat parannustyöt. Esimerkiksi urheilua arvostettiin kaikenikäisten vapaa-ajan harrastuksena, ja urheilukenttiä priorisoitiin usein leikkiympäristöjen kustannuksella.⁶⁷

Eroista huolimatta Jyväskylä ja Oulu pyrkivät aktiivisesti kehittämään leikkiympäristöjä. Oulun kaupunginhallitus asetti lokakuussa 1971 moniammatillisen leikkikenttätoimikunnan selvittä-

■ Kuva 3. Tellervonkadun leikkikenttä kesällä 1956. Leikkikenttä on rakennettu 1948, ja sitä kutsuttiin myös keinupuistoksi. Lähde: Ensio Pulli, Keski-Suomen Museo.

mään kaupungin leikkiympäristöjen tilaa sekä laatimaan toimenpidesuosituksen seuraavalle kymmenvuotiskaudelle. Jyväskylän kaupunginhallitus asetti vastaavan toimikunnan seuraavan vuoden keväällä.⁶⁸ Toimikunnat perustettiin ilmeisesti toisistaan riippumatta, eikä niiden loppuraporteissa tehty vertailua muihin kaupunkeihin tai mainittu toimikuntien välisestä yhteistyöstä.

Vuonna 1973 julkaistuissa loppuraporteissa päädyttiin kuitenkin yhteiseen lopputulemaan:

66. Esim. Inventaarioluettelo leikkivälineistä, Liite no 2a ja 2b. Jyväskylän kaupunki 1973.

67. Ks. Moll & Jouhki 2021, 7.

68. Jyväskylän kaupunki 1973, 1; Oulun kaupunki 1973, 1.

leikkikenttiä oli kaupunkiympäristössä liian vähän suhteessa väestöön, ne olivat liian yksi-puolisia ja sijaitsivat lasten kannalta väärissä ja hankalasti saavutettavissa paikoissa.⁶⁹ Selvitykset olivat valtakunnallisesti katsottuna ainutlaatuisia, sillä vastaavia ei tiettävästi julkaistu vielä muissa kaupungeissa. Esimerkiksi Helsingissä ensimmäinen laaja leikkikenttäselvitys julkaistiin vasta vuonna 1982.⁷⁰ Oulun toimikunnan lopputuloksena oli painettu, karttaliitteillä havainnollistettu raportti sekä selvitys talokohtaisista leikki- ja oleskelupaikoista⁷¹. Laadittua kymmenvuotisuunnitelmaa toteutettiin määrätietoisesti ja sen onnistumista arvioitiin vuonna 1984 julkaistussa seurantaraportissa.⁷² Jyväskylän selvitys jäi 21-sivuiseksi monisteeksi, eikä toimenpidesuositusten toteutumisesta tehty erillistä raporttia.

Toimikuntien perustaminen oli todennäköisesti vastaus kiristyviin rakennusmääräyksiin ja -tarpeisiin, mutta myös laajempiin sosiopoliittisiin keskusteluihin lasten päivähoidosta. Päivähoitolain myötä ohjattu ulkoleikkitoiminta oli yksi lakisääteinen päivähoitomuoto päiväkotien ja perhepäivähoidon rinnalla. Monissa kaupungeissa avoimen leikkitoiminnan rooli oli keskeinen 1980-luvun lopulle asti, jolloin sitä luonnehdittiin vielä ”tulevaisuuden päivähoitomuodoksi”. Päiväkodit kuitenkin vakiinnuttivat paikkansa 1980-luvun kuluessa, ja viimeistään 1990-luvun kiristyvässä taloustilanteessa monet kunnat alkoivat supistaa avointa varhaiskasvatustoimintaansa.⁷³

Koettu ja muistettu leikkikenttä

Kaupunkiympäristön sosiaalisen kestävyys ja kaupunkilaisten hyvinvoinnin on määritelty koostuvan kolmesta osa-alueesta: lähiympäristöjen saavutettavuudesta, kokemuksellisuudesta ja yhteisöllisyydestä.⁷⁴ Sosiaalisen kestävyys ajallisessa tarkastelussa leikkikenttien olemassaolo ja rakentaminen itsessään olivat jo askel

kohti kaupunkilaislasten hyvinvoinnin edistämistä. Muistitiedon valossa ne saavat syvempiä merkityksiä: yhtäältä ne tarjosivat lapsille leikin paikkoja sekä sosiaalista vuorovaikutusta muiden lasten ja aikuisten kanssa. Toisaalta ne asettuivat osaksi lasten jo olemassa olevia, itsenäisesti hallitsemia leikittäviä kaupunkiympäristöjä, joiden väliset rajat olivat toisinaan häilyviä. Esimerkiksi oululaisen Vekun muistosta välittyä lasten luova ja itsenäinen liikkuminen ympäristöjen välillä:

Eräänä kuumana kesäpäivänä joku meidän pihan isommista pojista kertoi, että vähän vielä kauempana olevassa puistossa on vesiallas suihkuineen. Silloin päätimme lähteä sinne isommalla porukalla. Kävin veljeni kanssa kotona vaihtamassa uikkarit jalkaan ja niin lähdettiin juosten tuohon jännältä vaikuttavaan puistoon. Sinne oli aikamoinen matka pienille kavereille, mutta koko matka mentiin juosten.⁷⁵

Vekun muistossa kotipiha laajenee luontevasti läpi kaupungin, kohti kaukaista leikkikenttää. Muistitietoaineistoissa menneisyyden lasten omaehtoista liikkumista ja leikkimistä ympäristöissä muistellaankin usein nostalgisoiden ja kaihoten.⁷⁶

Kirjoittajat ottavat kiinnostavasti kantaa siihen, missä lopulta oli paras leikki. Keruukutsussa pyysimme muistoja leikkikentistä, mutta moni vastaaja intoutui kirjoittamaan muistakin leikin paikoista, kuten lähimetsistä ja pihoista. ”Leikki-puistoa’ oli koko asuinympäristö pihoineen ja metsineen”, kommentoi Jyväskylän lähiseudulla kasvanut Leena.⁷⁷ Tällaiset vastaukset voidaan tulkita eräänlaisina kannanottoina siihen, miten kaupunkeihin keskittyneet leikkikentät eivät koskettaneet kaikkien lasten elämää. Toisaalta kyse on myös erilaisten leikkiympäristöjen – niin rakennettujen kuin rakentamattomienkin – kie-

69. Jyväskylän kaupunki 1973, 9–11; Oulun kaupunki 1973, 2, 16.

70. Helsingin kaupungin kaupunkisuunnitteluvirasto 1982.

71. Oulun kaupunki, *Talokohtaiset leikki- ja ulko-oleskelupaikat*. Oulun kaupunki 1973.

72. Oulun kaupunki, *Leikkipuistojen kehittämissuunnitelma 1983–1992*. Oulun kaupunki 1984, 1–2.

73. Kirsi Alila & Tuija Portell, *Leikkitoiminnasta avoimeen varhaiskasvatukseen. Avointen varhaiskasvatustilavien nykytila ja kehittämistarpeet 2006*. Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 17–18, <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201504224582>

74. Bramley et al. 2009; Kyttä et al. 2016, 35.

75. SKS KRA Leikin paikat 21.

76. Ks. Moll & Nevalainen 2018; Malinen & Tamminen 2022, 312–313.

77. SKS KRA Leikin paikat 55, Leena (s. 1956), Jyväskylä; ks. myös SKS KRA Leikin paikat 8, nimim. Eki (s. 1938), Jyväskylä.

toutumisesta toisiinsa lasten kokemusmaailmassa. Muistitieto siis vahvistaa tulkintaamme siitä, etteivät rakennetut leikkiympäristöt eristäneet lapsia omille alueilleen, vaan tarjosivat yhden lisäpaikan leikille.⁷⁸

Muistelijoiden kokemukset leikkikentistä ovat yhtä aikaa sekä yksilöllisiä että osin kollektiivisesti jaettuja. Muistojen samankaltaisuutta selittää muun muassa se, että paikkakunnasta riippumatta leikkikentistä alkoi muodostua yhdenmukaisia ja tunnistettavia miljöitä. Tätä muutosta jouduttivat 1970-luvun kuluessa lisääntyneet leikkikenttien valtakunnalliset suunnitteluohjeet ja standardit, sekä kasvava leikkiväline-teollisuus.⁷⁹ Vaikka muistelijat liittyvät leikkikenttiin samankaltaisia kokemuksia ja toimintatapoja, he antavat niille myös hyvin erilaisia merkityksiä. Yksi nautti keinujen vauhdeista, kun toinen piti mieluummin jalat tiukasti maassa. Näin leikkikentistä muodostuu eräänlainen kaupunkilapsuuden kokemusyhteisö, jonka keskeiset elementit ovat tunnistettavia ja samaistuttavia ajasta ja paikasta riippumatta.⁸⁰

Johtopäätökset

Lähdimme analyysissämme liikkeelle kysymyksestä, miten sosiaalisen kestävyuden teemat näkyvät leikkikenttämuistojen, valokuvien sekä kunnallisten asiakirjojen välisessä vuoropuhelussa. Huomasimme kuitenkin pian, että menneisyyden tulkitseminen nykypäivän käsittein ei ollutkaan aivan mutkatonta. 1950–70-lukujen Jyväskylään ja Ouluun sijoittuvat muistot ja valokuvat tarjosivat meille kuitenkin analyttisen välineen pohtia sitä, miten hyvinvointi ja sosiaalinen kestävyys rakentuvat sekä ajassa, paikassa että muistoissa. Aineistojen yhdistäminen tuottikin uudenlaisia menetelmällisiä näkemyksiä ja jatkotutkimuksen aiheita.

Leikkikenttien alkuperäinen tarkoitus oli suojella lapsia kaupungin vaaroilta ja korvata vapaata sekä haitalliseksi katsottua kulkemista ohjatulla ja kehittäväällä toiminnalla. Leikkikenttämuistot osoittavat, miten yli sadassa vuodessa monet

elementit, kuten hiekkalaatikat ja keinut sekä jännittävät leikit ovat pysyneet hämmästyttävän samankaltaisina. Analysoimamme valokuvat ja asiakirja-aineistot puolestaan havainnollistavat, miten leikkikenttien muistettu kokemusyhteisö rakentuu suhteessa rakennettuun ympäristöön. Yhdessä nämä näkökulmat konkretisoivat menneisyyden lasten erilaisia mahdollisuuksia ja tapoja toimia ympäristössään ja tarkentavat käsitystä siitä, millaista oli olla lapsi 1950–70-lukujen kaupungeissa.

Analyysissamme korostuu kaksi muistitietoaineistoista nousevaa narratiivia: leikkikentät tärkeänä lapsuuden ympäristönä sekä perheiden arkea tukevana palveluna. Ensimmäisessä narratiivissa muistelijat liittyvät leikkikenttiin kollektiivisesti jaettuja kokemuksia, joiden kautta he tulkitsevat ja kuvaavat aikuisten asettamista normeista irrallista lasten maailmaa. Tämä leikintäyteinen maailma toimii lasten omilla ehdoilla, mutta kuitenkin rinnakkain aikuisten asettamien rajoitteiden kanssa.

Toinen narratiivi korostaa ohjatun leikkikenttätöiminnan sosiaalista merkitystä koko perheelle: lapsille se tarjosi mielekästä tekemistä ja luotettavia aikuisia, huoltajille puolestaan konkreettista, arkista päivähoitoapua. On kuitenkin hyvä muistaa, että narratiivi koko perheen palvelusta on syntynyt osana muistojen ajallista kerrostumista ja reflektointia. Muistelijat tuskin osasivat vielä lapsena ymmärtää leikkikenttien laajempaa sosiopoliittista ulottuvuutta.

Lopuksi tarkastelimme vielä sosiaalisen kestävyuden teemoja kaupunkisuunnittelun ja rakentamisen näkökulmasta. Jyväskylän ja Oulun esimerkit osoittavat, miten lasten leikkiympäristöjä kehitettiin aktiivisesti, mutta into ja tarmokkuus vaihtelivat alueellisesti. Kaupunkiympäristön lähtökohdat, kuten erilaiset jälleenrakennustarpeet ja asukasmäärän kasvu vaikuttivat olennaisesti leikkikenttäverkostojen rakentamiseen ja laajuuteen. Alueellisista eroista huolimatta leikille ja lasten hyvinvoinnille haluttiin tarjota tilaa kasvavissa kaupungeissa.

78. Vrt. Zeiher 2001; Rasmussen 2009.

79. Esimerkiksi ruotsalainen Hags (v. 1948), tanskalainen Kompan (v. 1970) sekä kotimainen Oy Pohjoiskalotti-Nordkalotten Ab (v. 1970, vuodesta 1991 lähtien Lappset Group Oy) vaikuttivat pohjoismaalaisten leikkipuistomiljöiden rakentumiseen.

80. Ks. kokemusyhteisön muodostumisesta Ville Kivimäki & Raisa Maria Toivo, Kokemuksen historia. Teoksessa Tuomas Tepora, Mirka Danielsbacka & Matti O. Hannikainen (toim.) *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus 2022, 64–67.

Analysimme osoittaa, että tutkimusajan kohtana rakennetut leikkiympäristöt niveltäivät osaksi lasten monipuolista liikkuma-aluetta, eivätkä leikit rajoittuneet vain leikkikentille tai aikuisten määräämiin tiloihin. Muistelijoilta näyttää kuitenkin olleen tärkeää, että kaupunkien ylipäättään osoitettiin paikka leikille, jonne saattoi rakentaa oman näköisensä toimintakulttuurin. Kentät keinuineen, kahluuultaineen sekä puistotäteineen ovat tarjonneet elämyksiä ja arkielämisen tiloja, seuraa sekä apua arjessa läpi vuosikymmenten.

Tätä tutkimusta ovat rahoittaneet Suomen Akatemian (336231, Competitive funding to strengthen university research profiles, PROFI 6 2020), Alli Paasikiven säätiö sekä Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM/30/626/2019 ja OKM/1097/626/2020 FREERIDE: Lasten fyysinen aktiivisuus, itsenäisyys ja tasa-arvo päivittäisessä liikkumisessa).

FT **Essi Jouhki** työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella.

Sähköposti: essi.k.jouhki@jyu.fi

VTM **Veera Moll** työskentelee väitöskirjatutkijana Aalto-yliopiston Rakennetun ympäristön laitoksella.

Sähköposti: veera.moll@aalto.fi